

7. Duong, maj 1945

150

Landsmålsarkivets frågelista M 181.

LAPSKA TRADITIONER: VÄDERSTRECK, HIMMELEN OCH HIMLAKROPPARNA,
VÄDERLEKEN.

A. Väderstrecken.

1. Hur vill ni översätta ordet väderstreck till lapska? Hur många väderstreck känner ni till, och vad kallar man dem i er trakt? Har väderstrecken något att göra med älvarnas huvudriktning i trakten, så att t.ex. med 'väster' menas det väderstreck, som älven kommer ifrån?
2. Vad kallas ett bergs a) nordsida, b) sydsida, c) västsida, d) östsida?
3. Vad menas med orden alestit och lulestit, och i vilket sammanhang användas dessa ord?
4. Vad betyda orden tavas, tavvel, tavetit?
5. Brukar man använda ordon pajas och vuolos i betydelsen 'västerut' resp. 'österut'.
6. Vill ni tala om hur man i dimma och tjocka kan veta de olika väderstrecken. Kan man bestämma väderstrecken endast genom att se efter på snön, eller på tuvor, stenar, träd eller buskar?
7. Händer det ofta, att lapparna gå vilse? Hur säger man på lapska 'jag gick vilse'.
8. Vad betyda orden a) stienatit, b) mälätit (mälätit), c) lihttit.

B. Himmelen.

9. Vad kallas himmelen i er dialekt?
10. Vad kallas den översta punkten på himmelen, d.v.s. den del, som är rätt över huvudet?
11. Finns det något uttryck i er dialekt för horisonten, synranden d.v.s. den rand, där himmelen och jorden synas mötas?
12. Har ni hört talas om parbmo-akka? Berätta i så fall vad ni hört om henne.
13. Har ni hört talas om "småfåglarnas hem" lättatjii heima?
14. Hur skulle ni på lapska säga a) "I dag är det klart väder", b) "I dag är det mulet", c) "Det mulnar visst", d) "Det klarnar visst"?
15. Har ni hört följande ord, och vad betyda de i så fall?
a) jielahkis, b) sjieratak, c) omahkis, d) morko, e) sävla,
f) rosna, g) märka eller mierka. dimma

det dimma dimma

C. Solen.

16. Vad kallas solen i er lapska dialekt? Hur säger man, då det är riktigt solvarmt på sommaren? Angiv alla ord och uttryck, som ni känner till beträffande detta?
17. I vilket sammanhang använder man uttrycket peivatj káarta (eller káarta)?
18. Vad kallas 'vädersol' i er dialekt? (vädersolar bruka synas vid visst slags väder om vintern på ömse sidor om den riktiga solen).
19. Vad använder ni för uttryck för solens nedgång och uppgång? (vuodjot, kahtot, virrotit resp. padjanit, ihtet o.s.v.)
Vad betyder päive átjalka eller átjalkahtja?
20. Vad kallas a) morgonrodnaden, b) aftonrodnaden? Hur säger man på lapska 'himlen rodnar'?
21. Vad kallas gryningen d.v.s. dagsranden på morgonen.
22. Ni känner väl till många uttryck eller beteckningar för olika grader av ljus, skymning och mörker vid övergången mellan dag och natt. Vi vore tacksamma, om ni ville här meddela dessa ord och deras betydelser och tala om hur och när de användas.
23. Vad betyder a) sjuolle, b) kuolmo, c) sjävdnjjet, sävdnjat eller sjievnjet, d) tjuoukat.
24. Vad är a) uhtsa-lauhna, b) stuor-lauhna.
25. Vad betyda a) valo, b) iehketis-väike, c) arratis-väike?

D. Månen.

26. Vad kallas månen i er lapska dialekt? Vad kallas månsken?
27. Vad kallas månens olika faser? Nymåne, halvmåne, fullmåne.
Vad kallas månen i sista kvarteret d.v.s. då den håller på att "ta slut" (ko lä manno náhkámin).
28. Vad kallas månformörkelse? Känner ni till någon gammal saga om 'gubben i månen'? Berätta den i så fall!
29. Vad säger man, då det bildas en ring kring månen?
Vad för slags väder blir det, när det är en ring kring månen? Har ni något mer att tala om månen?

E. Stjärnorna.

30. Hur säger man på lapska a) "I dag är det stjärnklart", b) "Stjärnorna gnistra (glittra)"?
31. Känner ni till lapska namn på stjärnor eller grupper av stjärnor (stjärnbilder)? Berätta härom mycket noggrant!
32. Vilken grupp av stjärnor (stjärnbild) kallas råauko káarro neitah 'flickorna som sy på en fäll'?
33. Vilka stjärnor eller stjärnbilder kallas a) sarva, b) njalle-naste, c) sjuhtjunasah och d) stálo pätnakah? Om ni känner

till flera namn på stjärnor och stjärnbilder, så meddela dem.

34. Vad kallas vintergatan på lapska (vintergatan är den ljusa rand bestående av stjärnanhopningar, som går tvärs över himmelen).
35. Vad kallas morgonstjärnan.
36. Vad kallas ett stjärnfall (naste slåtjas eller låtjas; sieipe-naste, naste tjierasta eller kierasta, tålisj).
37. Kan man se på stjärnorna hur långt natten är liden?
Kan man taga reda på väderstrecken med hjälp av stjärnorna?
Hur gör man i så fall?

F. Norrskenet.

38. Hur kallas norrskenet i er lapska dialekt? Hur säger man på lapska 'norrskenet flammar'?
39. Kan man se på norrskenet, vad för slags väder det skall bli under den närmaste tiden? Hur?

G. Dimma, moln, dagg, regn, hagel.

40. Angiv här benämningar på dimma av olika slag, som ni känner till! Vad kallas den dimma, som under kalla klara sommarnätter stiger upp ur vattensamlingar?
41. Vad kallas solrök på lapska?
42. Finns benämningar på olika slag av moln? Vad kallar man en "hatt" av moln på höga fjälltoppar?
43. Hur säger man på lapska 'det var alldeles mulet nyss, men nu håller det på att klarna'.
44. Kan man bestämma väderstrecken endast genom att se efter på snön och på stenar, tuvor, buskar och träd? Berätta hur man gör.
45. Vad heter regnskur i er dialekt (pålås eller pålas, åkte eller åakte m.m.)?
46. Vilka av följande ord känner ni till a) rassjo, b) abrie eller ebrie c) harve eller arve och vad betyda de?
47. Vad kallas vattnet eller fuktigheten som i form av vattendroppar sitter kvar på grenar och blad av träd och buskar efter ett regn?
48. Brukar man till följd av denna fuktighet föredraga att gå efter ett kalvfjäll framför att gå genom en skog efter eller under ett regn?
49. Finns det olika benämningar på hagel? Hur skulle ni vilja översätta till lapska "det haglar"? (Om snö och is, se frågelistan M 180).

H. Vindar.

50. Vad kallas vind i allmänhet?
51. Angiv här alla lapska benämningar på vindar av olika slag ni känner till.
52. Vilka av följande ord känner ni till och vad betyda de?
a) piegga- (pägga-)-äakte (-äkte), b) biegga-tjuolma, c) spalle, d) fropne, e) snarre, f) rovassi, g) värtö, h) virro, i) jiele.
53. Angiv på samma sätt vilka av nedanstående ord ni känner till!
a) läädtje eller lädjtje, b) kåalke, c) kapad-lädtje,
d) vuodja-kåalke, e) slaime och slaimit eller slaimotit.
Angiv vad de betyda!
54. Vad kallas en genomträngande kall och genomisande vind på vintern? Vad kallas en kylig vind på sommaren?
55. Vad kallas på lapska a) västanvind, b) östanvind, c) sunnanvind, d) nordanvind?
56. Finns det några särskilda benämningar på milda vindar om vintern?
57. Vad kallas på lapska a) medvind b) motvind, c) virvelvind?

I. Åskan.

58. Hur kallar man åskan?
59. Vilka av följande benämningar på åska och åskbullen känner ni till? a) atjehkatj, b) adja, adja-raide, adja-juhtsa eller adja-totna, c) aimo-nieita (näita).
60. Vad kallas blixten? Vilka av följande namn på blixten känner ni till? a) altakis eller ältakis, b) tälisj, c) atjan-tällå, d) tjuonehke, e) lieike?
61. Finns det ett särskilt namn på en sådan blix, som icke åtföljs av en åskknall eller åskbullen?

J. Vädret i allmänhet.

62. Vilka benämningar på vackert väder känner ni till? (vierto, värto eller fierto, puoratak, päute eller päaute, muonjet eller muonjet-kaske m.m. m.m.).
63. Vilka benämningar på dåligt väder känner ni till? (talke, pät-naka talke o.s.v.)
64. Hur säger man då det är a) smällkallt om vintern, b) gråkallt om vintern, c) milt på vintern, d) kyligt på sommaren, e) mycket varmt om sommaren?
65. Vad betyda följande ord? a) kuostahtit, b) majeltit, c) pivaltit?
66. Kan man förutsäga väder? Vilka märken begagnar man sig av därvid?